

Sygn. akt II UK 196/15

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 19 kwietnia 2016 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Jerzy Kuźniar (przewodniczący)

SSN Romualda Spyt (sprawozdawca)

SSN Małgorzata Wrębiakowska-Marzec

w sprawie z wniosku L. Z.
przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych
o prawo do emerytury pomostowej,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy, Ubezpieczeń
Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 19 kwietnia 2016 r.,
skargi kasacyjnej organu rentowego od wyroku Sądu Apelacyjnego
z dnia 3 grudnia 2014 r.,

**oddala skargę kasacyjną i zasądza od Zakładu Ubezpieczeń
Społecznych na rzecz L. Z. kwotę 120 zł (sto dwadzieścia) tytułem
zwrotu kosztów postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Decyzją z dnia 6 czerwca 2013 r. Zakład Ubezpieczeń Społecznych odmówił L. Z. prawa do emerytury pomostowej, ponieważ nie udokumentował 15 lat okresu wykonywania pracy w warunkach szczególnych.

Sąd Okręgowy w G. wyrokiem z dnia 12 lutego 2014 r. oddalił odwołanie.

Sąd pierwszej instancji ustalił, że L. Z., urodzony się 31 marca 1950 r., w dniu 9 maja 2013 r. złożył w organie rentowym wniosek o emeryturę pomostową. Ubezpieczony ukończył 60 lat, nie jest członkiem OFE, a ponadto udowodnił wymagany okres składkowy i nieskładkowy w wymiarze 29 lat, 3 miesiące i 2 dni oraz udokumentował rozwiązanie stosunku pracy, po dniu 31 grudnia 2008 r. nie wykonywał pracy w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze w rozumieniu art. 3 ust. 1 i 3 ustawy o emeryturach pomostowych z dnia 19 grudnia 2008 r. (Dz.U. Nr 237, poz. 1656 ze zm.; dalej ustawa o emeryturach pomostowych). W postępowaniu przed organem rentowym wykazał 10 lat, 1 miesiąc, 29 dni okresu pracy w warunkach szczególnych, zamiast wymaganych 15 lat. W okresie od dnia 23 maja 1989 r. do dnia 9 grudnia 1991 r. ubezpieczony był zatrudniony w Przedsiębiorstwie [...] na stanowisku I oficera elektryka i wykonywał stale i w pełnym wymiarze czasu pracy prace rybaków morskich. Wnioskodawca był zatrudniony za pośrednictwem Morskiej Agencji u armatora zagranicznego w charakterze elektryka w systemie kontraktowym w następujących okresach: od 5 listopada 1996 r. do 28 lipca 1997 r. na statku m/v A., od 27 października 1997 r. do 7 kwietnia 1998 r. na statku m/v PS A., od 2 sierpnia 1998 r. do 27 marca 1999 r. na statku m/v S., od 24 września 1999 r. do 29 marca 2000 r. na statku m/v S., od 30 maja 2000 r. do 10 grudnia 2000 r. na statku m/v M.; od 10 kwietnia 2001 r. do 14 kwietnia 2001 r. na statku m/v A. W powyższych okresach ubezpieczony wykonywał stale i w pełnym wymiarze czasu pracy prace w szczególnych warunkach na statkach żeglugi morskiej - jako pracownik - elektryk wpisany na listę członków załogi tych statków. Morska Agencja nie uiszczała na rzecz organu rentowego składek na jego ubezpieczenia społeczne. Ubezpieczony w okresach od 22 stycznia 2003 r. do 30 listopada 2005 r. oraz od 20 marca 2006 r. do dnia 31 lipca 2010 r. dobrowolnie opłacał składki na ubezpieczenia społeczne z tytułu realizacji kontraktów zawieranych indywidualnie z armatorami zagranicznymi.

Sąd uznał, że ubezpieczony w Przedsiębiorstwie [...] wykonywał pracę w szczególnych warunkach wskazaną w rozporządzeniu Rady Ministrów z 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego dla pracowników zatrudnionych w

szczególnych warunkach lub szczególnym charakterze (Dz.U. Nr 8, poz. 43 ze zm.) - wykaz B, dział IV, poz. 4, tj. prace rybaków morskich.

Odnośnie do spornych okresów na przestrzeni lat 1996-2001 Sąd pierwszej instancji wskazał, że z zaświadczenia o wykonywaniu pracy w szczególnych warunkach wydanych przez Morską Agencję z dnia 24 kwietnia 2013 r. nie wynika, aby agencja ta, jako upoważniona jednostka kierująca obywateli polskich do pracy za granicą, uiszczała na rzecz Zakładu Ubezpieczeń Społecznych składki na ubezpieczenie społeczne i Fundusz Pracy za ubezpieczonego. Poza tym prawo do emerytury pomostowej mają jedynie osoby, które wykonują prace w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze w ramach stosunku pracy - art. 3 ust. 7 ustawy o emeryturach pomostowych. Ubezpieczony w okresach wskazanych w zaświadczeniu z Morskiej Agencji nie wykonywał pracy w ramach stosunku pracy, a był jedynie skierowany za pośrednictwem tej firmy do pracy u zagranicznych armatorów w systemie kontraktowym. W związku z powyższym sporne okresy zatrudnienia ubezpieczonego za granicą u pracodawców zagranicznych za pośrednictwem Morskiej Agencji nie podlegają zaliczeniu do stażu pracy w szczególnych warunkach.

Sąd pierwszej instancji zważył, że po doliczeniu okresu pracy w warunkach szczególnych w Przedsiębiorstwie [...] (od 23 maja 1989 r. do 9 grudnia 1991 r.) do okresów pracy w szczególnych warunkach, ubezpieczony nie ma wymaganego 15-letniego okresu wykonywania pracy w szczególnych warunkach na dzień 1 stycznia 2009 r. (art. 4 w związku z art. 49 ustawy o emeryturach pomostowych).

Sąd Apelacyjny, wyrokiem z dnia 3 grudnia 2014 r., zmienił zaskarżony wyrok i przyznał wnioskodawcy L. Z. prawo do emerytury pomostowej od 1 maja 2013 r.

Sąd drugiej instancji uzupełnił stan faktyczny o ustalenie, że wnioskodawca w okresach wskazanych w książeczce żeglarskiej oraz pisemnych kontraktach był zatrudniony w systemie kontraktowym u armatorów zagranicznych w charakterze elektryka, w konsekwencji uznając, że wnioskodawca w okresie pracy na podstawie kontraktów z zagranicznymi armatorami (w okresach dobrowolnego opłacania składek na ubezpieczenia społeczne) spełniał przesłankę posiadania statusu

pracownika zatrudnionego w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze.

Zdaniem Sądu Apelacyjnego, istotne było opłacanie dobrowolnie przez ubezpieczonego - w okresach od 22 stycznia 2003 r. do 30 listopada 2005 r. oraz od 20 marca 2006 r. do 31 lipca 2010 r. - składek na ubezpieczenia społeczne z tytułu realizacji kontraktów zawieranych indywidualnie z armatorami zagranicznymi, co zostało potwierdzone przez organ rentowy.

Sąd Apelacyjny przywołał orzecznictwo Sądu Najwyższego i wskazał, że pracowniczy charakter zatrudnienia marynarzy, które polega na wykonywaniu na statkach morskich odpłatnej pracy szczególnie podporządkowanej, mógłby być podważony tylko wtedy, gdyby z ustalonych okoliczności sprawy wynikało, że sporna praca była świadczona nieodpłatnie, np. w ramach uprawiania turystyki albo przy braku pracowniczego podporządkowania (np. na własnym statku morskim lub jako podmiot świadczący usługi artystyczne lub inne), na co nie wskazywały jakiegokolwiek ustalone okoliczności sprawy. Taki rodzaj i charakter (pracowniczy) zatrudnienia marynarza w szczególnych warunkach, których wykonywanie uprawnia do niższego wieku emerytalnego, potwierdza pozycja 4, wymieniona w wykazie A Działu VIII rozporządzenia, który obejmuje pracowników wpisanych na listę członków załogi statków wykonujących prace na statkach morskich w żegludze międzynarodowej. Przepisy tego rozporządzenia nie wymagają, aby taka praca była świadczona na polskich statkach morskich w żegludze międzynarodowej już dlatego, że taki wymóg wymieniona pozycja odnosi do marynarzy zatrudnionych w polskim ratownictwie okrętowym.

Organ rentowy zaskarżył ten wyrok skargą kasacyjną, zarzucając mu naruszenie prawa materialnego, tj. - art. 4 i art. 51 w związku z art. 2 pkt 2 i pkt 3 oraz art. 3 ustawy o emeryturach pomostowych, przez błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie w okolicznościach sprawy, a mianowicie przez przyjęcie, że wnioskodawca spełnił warunek posiadania 15 lat pracy w warunkach szczególnych, co w konsekwencji skutkowało stwierdzeniem, że ubezpieczony L. Z. nabył prawo do emerytury pomostowej, a także naruszenie przepisów postępowania, które mogło mieć istotny wpływ na wynik sprawy, tj. art. 385 i art. 316 § 1 w związku z art. 233 § 1 i art. 245, art. 231, art. 228 § 1 i art. 234 k.p.c. w

związku z art. 116 ust. 5 ustawy z 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2015 r., poz. 748 ze zm.) i § 22 rozporządzenia z 11 października 2011 r. Ministra Pracy i Polityki Socjalnej w sprawie postępowania w sprawach o świadczenia emerytalno-rentowe i zasad wypłaty tych świadczeń (Dz.U. Nr 23, poz. 1412), przez bezpodstawne przyjęcie, że fakty wyznaczające charakter pracy członka załogi statku morskiego są (w istocie) powszechnie znane i dlatego w zasadzie nie wymagają dowodu (art. 228 § 1 k.p.c.) oraz że zatrudnienie na statku morskim w warunkach innych aniżeli przewidziane w art. 22 § 1 k.p. (w ogóle) nie wchodzi w rachubę.

W odpowiedzi na skargę kasacyjną ubezpieczony wniósł o jej oddalenie.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zarzuty skargi kasacyjnej są niezasadne. Sąd Apelacyjny, wskazując na pracowniczy charakter zatrudnienia ubezpieczonego w spornych okresach - na statkach u zagranicznych armatorów, za pośrednictwem Morskiej Agencji - powołał się na pogląd Sądu Najwyższego wyrażony wyroku z dnia 1 czerwca 2010 r., II UK 5/10 (LEX nr 589882). Podkreśla się w nim, że zatrudnienie marynarzy polega na wykonywaniu na statkach morskich odpłatnej pracy szczególnie podporządkowanej, co przesądza o jej pracowniczym charakterze.

Skarżący stanowisko to kontestuje, stawiając szereg zarzutów naruszenia przepisów postępowania, z których jedynie art. 228 § 1 k.p.c. odpowiada treści wypełniającej tę podstawę kasacyjną, skoro kwestionuje się w nim stanowisko, że fakty wyznaczające charakter pracy członka załogi statku morskiego są powszechnie znane i dlatego w zasadzie nie wymagają dowodu, prowadzące w konsekwencji do stanowiska, że zatrudnienie na statku morskim w warunkach innych aniżeli przewidziane w art. 22 § 1 k.p. w ogóle nie wchodzi w rachubę. Tak sformułowany zarzut nie ma nic wspólnego z naruszeniem ani art. 316 § 1 „w związku z art. 233 § 1”, ani art. 245, art. 231, czy art. 234 k.p.c.

Dodać też trzeba, że w postępowaniu przed sądami pracy i ubezpieczeń społecznych okoliczności mające wpływ na prawo do świadczeń lub ich wysokości mogą być udowodnione wszelkimi środkami dowodowymi przewidzianymi w

Kodeksie postępowania cywilnego. Ograniczenia dowodowe zawarte w § 22 rozporządzenia z 11 października 2011 r. Ministra Pracy i Polityki Socjalnej w sprawie postępowania w sprawach o świadczenia emerytalno-rentowe i zasad wypłaty tych świadczeń dotyczą wyłącznie postępowania przed wymienionymi w nim organami (por. np. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 2 lutego 1996 r. w sprawie II URN 3/95, OSNAPiUS 1996 nr 16 poz. 239).

Należy zwrócić uwagę, że ani ustawa z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, ani ustawa o emeryturach pomostowych nie zawiera własnej definicji pojęcia „pracownik” i wobec tego jego znaczenie odczytywać należy zgodnie z treścią art. 22 k.p. - w tym także z uwzględnieniem jego § 1¹ i § 1², z których wynika, że decydujące znaczenie dla uznania istnienia stosunku pracy ma wykonywanie za wynagrodzeniem pracy określonego rodzaju na rzecz pracodawcy i pod jego kierownictwem oraz w miejscu i czasie wyznaczonym przez pracodawcę - bez względu na nazwę umowy oraz że nie jest dopuszczalne zastąpienie umowy o pracę umową cywilnoprawną przy zachowaniu powyższych warunków wykonywania pracy (zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 12 marca 2010 r., II UK 286/10; OSNP 2011 nr 17-18, poz. 237).

Wzajemna relacja między obowiązkiem zgłoszenia pracownika do ubezpieczenia i opłacania składek ciążyącym na pracodawcy (ubezpieczeniem obowiązkowym) a pracowniczym statusem ubezpieczonego występuje jedynie w prawie ubezpieczeń społecznych. Zależność ta nie może być przenoszona na przepisy Kodeksu pracy. Z punktu widzenia przepisów Kodeksu pracy, które mają decydujące znaczenie przy ocenie statusu ubezpieczonego jako pracownika, dobrowolny charakter ubezpieczenia nie ma znaczenia. Zatem zgłoszenie do dobrowolnego charakter ubezpieczenia nie wyklucza pracowniczego zatrudnienia u zagranicznego pracodawcy (zagranicznego armatora).

Nie budzi wątpliwości, że kapitan statku jest przełożonym wszystkich członków załogi i to on ustala i nadzoruje tok służby na statku (zob. przykładowo art. 94 pkt 4 (b) Konwencji Narodów Zjednoczonych o prawie morza, sporządzonej w Montego Bay dnia 10 grudnia 1982 r.; Dz. U. Nr 59, poz. 534.; pkt c załącznika do Międzynarodowej Konwencji o wymaganiach w zakresie wyszkolenia

marynarzy, wydawania im świadectw oraz pełnienia wacht - Konwencji STCW, sporządzonej w Londynie dnia 7 lipca 1978 r.; Dz.U. z 1984 r. Nr 39, poz. 201; art. 53 § 1 Kodeksu morskiego).

W tej sytuacji nie sposób uznać, aby zatrudniony na statku marynarz nie był podporządkowany kapitanowi statku w zakresie czasu, miejsca i sposobu wykonania pracy. Prowadzi to do wniosku, że marynarz, wpisany na listę członków załogi (niezależnie od nazwy odpłatnej umowy łączącej go z armatorem), wykonuje pracę na warunkach pozwalających zakwalifikować ją jako wykonywaną w ramach stosunku pracy.

Co charakterystyczne, w polskim ustawodawstwie była i jest wyłączona inna podstawa zatrudnienia marynarza niż umowa o pracę (zob. art. 26 ustawy z dnia 5 sierpnia 2015 r. o pracy na morzu; Dz.U. z 2015 r., poz. 1569 oraz art. 26 poprzedniej ustawy z dnia 23 maja 1991 r. o pracy na morskich statkach handlowych; Dz.U. z 2014 r. poz. 430). Imperatyw ten wynika nie tyle z woli polskiego ustawodawcy, ale jest uwarunkowany właśnie sposobem wykonywania pracy na statku, który odpowiada cechom charakterystycznym stosunku pracy.

W rezultacie pogląd wyrażony w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 1 czerwca 2010 r., II UK 5/10 i przyjęty przez Sąd drugiej instancji jest trafny i prowadzi do wniosku, że marynarz zatrudniony na statku morskim (także obcej bandery) nie może wykonywać swoich obowiązków w reżimie innym niż pracowniczy.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego przyjmuje się w jednolicie (także na tle art. 32 i 184 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu ubezpieczeń Społecznych), że okresy wykonywania pracy za granicą w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze na podstawie umów o pracę zawartych bezpośrednio z pracodawcami zagranicznymi mogą być uznane za okresy zatrudnienia w warunkach szczególnych lub w szczególnym charakterze, pod warunkiem opłacenia składek w Polsce również na dobrowolne ubezpieczenia emerytalne i rentowe, chyba że na podstawie umów o zatrudnieniu lub umów międzynarodowych pracownik został objęty ubezpieczeniem w trybie i na zasadach obowiązujących w państwie zatrudnienia lub określonych w umowach międzynarodowych (wyroki: z dnia 21 stycznia 2010 r. II UK 162/09, LEX nr

583806; z dnia 12 marca 2010 r., II UK 286/09, LEX nr 602705; z dnia 1 czerwca 2010 r., II UK 5/10, LEX nr 589882; z dnia 8 marca 2003 r., II UK 196/02 OSNP 2004 nr 8, poz. 144; z dnia 12 lipca 2011 r., II UK 382/10, OSNP 2012 nr 17-18, poz. 221).

We wszystkich tych orzeczeniach podkreśla się, że dobrowolne opłacanie składek na ubezpieczenie społeczne pod rządami przepisów prawa polskiego nie sprzeciwiało się uwzględnieniu udokumentowanego zatrudnienia u armatora zagranicznego przy ustalaniu uprawnień emerytalnych ubezpieczonego, zwłaszcza gdy wedle przekonujących ustaleń faktycznych w sprawie ubezpieczony świadczył pracę u armatorów zagranicznych na podstawie stosunku pracy jako członek załogi statku morskiego, który wykonywał odpłatnie pracę podporządkowaną. Okresy wykonywania takiej pracy powinny zostać ubezpieczonemu zaliczone do okresów pracy w szczególnych warunkach, uprawniających go do emerytury w niższym wieku emerytalnym.

W konsekwencji, jeśli zatrudnienie ubezpieczonego na statku morskim, u zagranicznego armatora, odbywało się na warunkach wymuszających jego zakwalifikowanie jako stosunku pracy i z tego tytułu opłacane były składki na ubezpieczenia społeczne, to okres tego zatrudnienia należy uznać za okres uprawniający do emerytury pomostowej, tj. okres pracy w szczególnych warunkach - przed dniem 1 stycznia 1999 r. w rozumieniu art. 32 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu ubezpieczeń Społecznych (art. 4 pkt 5 ustawy o emeryturach pomostowych) i następnie okres pracy w szczególnych warunkach po dniu 31 grudnia 2008 r. w rozumieniu art. 4 pkt 6 ustawy o emeryturach pomostowych.

Mając na uwadze powyższe Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c. orzekł jak w sentencji. O kosztach postępowania kasacyjnego rozstrzygnięto na mocy art. 98 k.p.c. w związku z § 11 ust. 2 w związku z 13 ust. 4 pkt 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów pomocy prawnej udzielonej przez radcę prawnego ustanowionego z urzędu (Dz.U. 2013, poz. 490 ze zm.).

kc